

Migracije na zasedeno ozemlje Mežiške doline in z njega

Naš vsakdanjik polnijo različne novice o beguncih, ekonomskih migrantih in ljudeh, ki se selijo z enega na drugi konec sveta bodisi zaradi vojne bodisi zaradi ekonomskih, političnih in kakšnih drugih vzrokov. Med vzroki za selitve oziroma migracije lahko najdemo precej stvari, od vojne, slabih ekonomskih razmer, nenaklonjenih političnih razmer, verske nestrpnosti in tudi ljubezen. Poleg vseh oblik človeškega nasilja sta lahko tudi človeška dobrota in ljubezen vzrok, da ljudje potujejo in se selijo z enega na drug konec sveta. Naj se v tem prispevku ustavimo pri prvem vzroku za selitve oziroma migracije, to je vojni.

Vojne v Siriji in Iraku, spopadi v Afganistanu in na afriški celini so današnji vzrok, da tamkajšnji ljudje potujejo v Evropo ali na kakšen drugi mirnejši kraj sveta. Tudi skozi zgodovino ni bilo nič drugače. Časovno najbližje vojne na Balkanu, ki so se razplamtele ob razpadu Socialistične federativne republike Jugoslavije v devetdesetih letih 20. stoletja so povzročile beg in selitve na tisoče ljudi v srednje- in severnoevropske države. Če pa postane teh beguncev oziroma migrantov v določenem trenutku preveč, se praviloma pojavi pri domačem prebivalstvu določene države strah za lasten obstoj. In takšne države praviloma zaprejo svoje državne meje, da bi s tem preprečile dotok novih beguncev oziroma migrantov. Že v Rimljani so na vzhodnih mejah cesarstva postavljali zidove, ki so jih imenovali limes. Nekakšne moderne limese

v izvedbah žičnatih ograj in drugih preprek lahko vidimo na mejah Madžarske, deloma Avstrije in tudi Slovenije. Kljub sedanjemu množičnemu priseljevanju v države Evropske unije je največ selitev v evropski zgodovini 20. stoletja vendarle povzročila druga svetovna vojna. Nacistična Nemčija je od leta 1938 do 6. aprila 1941, ko se je zgodil napad na Kraljevino Jugoslavijo, zasedla večji del evropskega kontinenta. Izven njene okupacije so ostale samo države Portugalska, Španija, Velika Britanija (brez Kanalskih otokov), Islandija, Švedska in Švica. Italija je zasedla Albanijo in bila v vojni z Grčijo, kjer jim je naposled ob precejšnji nemški vojaški pomoči vendarle uspelo premagati grško armado. Sovjetska zveza je v tem času na podlagi tajnih protokolov t. i. mejnega in prijateljskega sporazuma z Nemčijo z dne 28. 9. 1939 zasedla baltske

države (Litvo, Latvijo in Estonijo), Besarabijo in vzhodno Poljsko. Preostale evropske države Bolgarija, Romunija, Madžarska, na novoustanovljena Slovaška ter Kraljevina Jugoslavija so v tem času pristopile k trojnemu paktu oziroma k trojni zvezi Rim-Berlin-Tokio. Glede na to, da je Nemčija okupirala največji del evropske celine, se bomo v tem prispevku dotaknili vprašanja, kako je nacistična Nemčija urejala migracije na od Nemcev zasedenega slovenskega ozemlja in z njega?

Nemški napad na Kraljevino Jugoslavije se je pričel dne 6. aprila 1941. Poleg Nemčije sta na slovenskem delu v napadih sodelovali tudi Italija in Madžarska. Ti trije okupatorji so si ozemeljsko razdelili takratno Dravsko banovino, ki je obsegala večji del današnje Slovenije. Ob zasedbi si je italijanski okupator prisvojil ozemlje Dolenjske, Bele krajine, Notranjske in Ljubljane z okolico, madžarski okupator pa Prekmurje. Največji del slovenskega ozemlja je zasedel nemški okupator. Zasedel je celotno Spodnjo Štajersko, sedem vasi v Prekmurju, Gorenjsko in Mežiško dolino z Dravogradom oziroma slovenski del Koroške. Poleg teh treh je del slovenske občine Bregana okupirala novonastala Neodvisna država Hrvatska oziroma krajše NDH. Vsi štirje okupatorji slovenskega ozemlja, so hoteli prisvojena ozemlja preoblikovati po svoje. Okupiranim pokrajinam so dajali svoj zunanji videz in tudi svojo obliko lokalne in regionalne samouprave.

Na začetku nemške okupacije je pokrajino upravljala vojaška uprava. Po zasedbi Gorenjske, Spodnje Štajerske, štirih vasi v Prekmurju, Jezerskega in Mežiške doline s strani nemške vojske je pokrajino upravljala vojaška uprava do 14. aprila 1941. Ozemlje, ki ga je zasedla nemška vojska, je upravljal vrhovni poveljnik kopenske vojske generalfeldmaršal Walther von Brauchitsch.¹ Njegov namestnik na območju Gorenjske in Mežiške doline je bil generalporočnik Emmerich von Nagy, ki je imel svoj sedež na Bledu, na območju Spodnje Štajerske pa generalporočnik Emil Gunzelmann.² Kmalu po vzpostavitvi vojaške uprave, dne 14. aprila 1941, je Adolf Hitler izdal »ukaz,

s katerim je na slovenskih zasedenih ozemljih uvedel začasno civilno upravo, kakršna je bila v Alzaciji, Loreni in Luksemburgu«. Obstajala naj bi, dokler dežele ne bi bile pripravljene za priključitev k Tretjemu rajhu.³

Nemška oblast v Berlinu je ozemlje, ki si ga je prisvojila Nemčija, razdelila na dve okupacijski območji, ki sta jih vodila posebej za to od Adolfa Hitlerja določena šefa civilnih uprav. Eno območje je obsegalo Spodnjo Štajersko, drugo obsegalo Gorenjsko skupaj z Mežiško dolino in Dravogradom. Šef civilne uprave je bil neposredno podrejen Hitlerju in njemu neposredno odgovoren. V zadevah nemštva in utrjevanja nemštva je bil pod državnim komisarjem za utrjevanje nemštva Heinrichom Himmlerjem. V zadevah vojne in oborožitvene industrije je bil slednjič podrejen pooblaščenca za štiriletni plan Hermannu Göringu. Skrbeti je moral za ustrezno upravo zasedenih območij in je lahko civilno oblast izvrševal z odredbami. Podrejena mu je bila vsa civilna oblast na zasedenih območjih, razen v zgoraj omenjenih zadevah in v zadevah delovanja pošte in železnice, to pa sta imela državni minister za promet in državni minister za pošto v Berlinu.⁴

Naziv, ki ga je imel šef civilne uprave za območje Spodnje Štajerske, je bil: »Chef der Zivilverwaltung für die Untersteiermark« in njegov urad se je posledično imenoval »Amt des Chefs der Zivilverwaltung für die Untersteiermark«. Območje Gorenjske in Mežiške doline so Nemci poimenovali Zasedena območja Koroške in Kranjske ali po nemško »Besetzten Gebiete Kärntens und Krains« in ga formalno gledano priključili deželi Koroški, oziroma takratnemu Gau Kärnten. Ob vzpostavitvi nemške okupacijske oblasti in po določitvi dokončnih mej med Nemčijo, Kraljevino Madžarsko in Kraljevino Italijo, so se tudi ozemlja pod nemško oblastjo vključila v sistem nemških okrožij (*Gau*), ki so bila teritorialno istovetna z nekdanjimi avstrijskimi deželnimi mejami v prvi Republiki Avstriji. Ta okrožja so bila srednja stopnja državne oblasti med centralno vlado s

Hitlerjem na čelu v Berlinu in med občinami z občinskimi komisariji na koncu oblastne strukture. Uradni naziv šefa civilne uprave za Zasedena območja Koroške in Kranjske se je glasil »Chef der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärntens und Krains«. Urad šefa civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske pa se je posledično imenoval »Amt des Chefs der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärntens und Krains«. Sedež civilne uprave za Zasedena območja Koroške in Kranjske je bil do konca leta 1941 na Bledu, v začetku leta 1942 pa je bič prenesen v Celovec. Šef civilne uprave za Zasedena območja Koroške in Kranjske je postal Franz Kutschera, ki je bil namestnik koroškega gaulajterja in ga je konec leta 1941 nasledil dr. Friedrich Rainer, ki je takrat postal tudi koroški gaulajter.⁵ Zraven tega je Rainer dobil funkcijo državnega mestnega upravitelja v mestu Celovec oziroma »Reichsstatthalter«, ter prevzel dolžnosti in funkcijo šefa civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske. Kmalu zatem je Hitler Rainerja imenoval še za državnega komisarja za obrambo.⁶

Nemci so na zasedenih slovenskih območjih z odredbo 25. 6. 1941 ustanovili na Zasedenih območjih Koroške in Kranjske in na Spodnjem Štajerskem politične okraje, ki so bili državno-upravni okraji in samoupravne ustanove. Bilo jih je pet, in sicer v Kranju, Kamniku, Radovljici, Litiji in v Dravogradu.⁷ Na območju civilne uprave za Spodnjo Štajersko so bili ustanovljeni politični okraji Maribor-mesto, Maribor - desni breg, Maribor - levi breg, Ptuj z okolico, mesto Ptuj, mesto Celje, Celje z okolico, Ljutomer, Slovenj Gradec, Šmarje pri Jelšah, Laško, Gornji Grad, Brežice, Radlje in Konjice.⁸ Iz območja civilne uprave za Spodnjo Štajersko so sredi junija 1941 izvzeli štiri vasi v Prekmurju in jih priključili k okrožju Štajerska. Te vasi oziroma občine so bile Fikšinci/Füxelsdorf, Kramarovci/Sinnersdorf, Ocinje/Guizenhof in Serdica/Rotenberg. V njih so začeli veljati predpisi za okrožje Štajerska. Za te občine je postal pristojen politični komisar, deželni

svetnik v Gornji Radgoni.⁹ Politične okraje so vodili od šefa civilne uprave imenovali politični komisariji, ki so imeli vsak v svojem političnem okraju sorazmerno enako oblast, kot jo je imel šef civilne uprave na zasedenih ozemljih. Politični komisar je bil za svoja dejanja odgovoren le šefu civilne uprave, v zadevah nemštva pa pooblaščenцу državnega komisarja za utrjevanje nemštva, ki je imel svoj sedež prav tako na Bledu. Politični komisar je načeloval vsakemu okraju in v njem je imel popolno oblast, primerljivo s tisto, ki jo je imel in izvrševal šef civilne uprave na zasedenih območjih in je bil slednjemu osebno odgovoren, če ni izpolnil nalog, ki jih je dobil od šefa civilne uprave. Tako so mu bila podrejena področja pravosodja, financ, urad za delo, urad za kataster, bolniška blagajna, prehrabni urad, pošta, železnice¹⁰

Zaradi pomanjkanja nemškega uradništva in z namenom, da bi bila uprava na Spodnjem Štajerskem, Gorenjskem in v Mežiški dolini enaka, kot v pokrajinah nekdanje Avstrije, so okraje preoblikovali v deželna okrožja. Na Spodnjem Štajerskem se je to zgodilo 1. julija 1941, ko so najprej ukinili okraje in ustanovili pet podeželskih okrožij (Maribor - podeželje, Ptuj, Celje, Trbovlje, Brežice) in eno mestno okrožje Maribor - mesto, medtem ko so nekdanji ljutomerski okraj priključili deželnemu okrožju Radgona.¹¹ Območje dotedanega političnega okraja Slovenj Gradec so vključili v deželno okrožje Maribor - podeželje. To okrožje je v Slovenj Gradcu uredilo svojo izpostavo za občine Slovenj Gradec, Mislinja, Pameče, Podgorje, Razbor in Šmartno pri Slovenj Gradcu (Sv. Martin).¹² Na Gorenjskem so takšno reorganizacijo izvedli 25. julija 1941 z veljavnostjo od 1. avgusta 1941, ko so ustanovili tri deželna okrožja: Kranj, Kamnik in Radovljica. Prejšnji litijski okraj so priključili kamniškemu okrožju. Med zadnjimi, ki ga je doletela reorganizacija na območju civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske, je bil dravograjski okraj, ki so ga 20. januarja 1942 razdelili tako, da so Dravograd priključili koroškemu deželnemu

okrožju Wolfsberg, Mežiško dolino in Jezersko pa koroškemu deželnemu okrožju Velikovec.¹³

Nemški okupator je v prvih mesecih okupacije omejil potovanja na zasedena območja in z njih predvsem zato, da bi normaliziral stanje na zasedenem ozemlju in v miru uvedel svoj oblastni sistem. Del teh »normalizacijskih« ukrepov je bil tudi nadzor nad potniškim prometom skozi zasedeno slovensko območje. Poleg tega je oblast s tem kontrolirala potovanje prebivalstva v druge dežele. Na področje migracij je posegalo še določanje novih meddržavnih mej Nemčije z Italijo, Madžarsko in NDH. Uradno je Nemčija določanje mej urejala v dogovoru »skupaj« s sosednjimi državami. Kljub temu nam izjave italijanskega diktatorja Mussolinija dajo jasno vedeti, da je pri določanju meddržavnih mej Nemčija najprej zadostila lastnim interesom, preostanek ozemlja pa odstopila preostalim trem okupatorjem. Takšen nemški diktat potrjuje Mussolinijeva izjava vojaškim poveljnikom dne 31. julija 1942 v Gorici, ko jim je dejal: »Aprila 1941 so nam Nemci sporočili meje, mi smo lahko to samo vzeli na znanje.«¹⁴

Manj težavno je bilo za nemškega okupatorja vzpostavljati tako imenovanih notranjih mej oziroma določanje meje med civilnima upravama, saj tu ni bilo večjih nejasnosti. Mejo je nemški okupator načrtoval po nekdanji deželni meji med Štajersko in Koroško, deloma so jo določili na novo. Kljub temu, da so bile meje med nemškimi okrožji (*Gau*) kot regionalno inštanco nemške oblasti zgolj administrativne in upravne, pa to ni veljalo za zasedena slovenska območja. Slednja v pravnem pogledu še niso bila pravno formalno del Nemčije, zato je bila zanja predvidena nekakšna začasna uprava, dokler jih ne bi priključili Nemčiji in jih vključili v sistem nemških okrožij. Zaradi takšne ureditve je mejna kontrola na starih mejah Kraljevine Jugoslavije z Nemčijo ostala še nekaj časa v veljavi. Trajala je nato vse do trenutka, ko so nemške oblasti ukinile omejitve potovanj na slovenska zasedena ozemlja ali z njih. Že zgoraj je omenjeno,

da je moral nemški okupator del meje med obema območjema civilnih uprav načrtovati na novo. Eno izmed takšnih območij je bilo na stiku treh dolin, Dravske, Mežiške in Mislinjske, v Otiškem Vrh pri Dravogradu. Tu je v času Avstro-Ogrske potekala meja med vojvodinama Štajersko in Koroško in Otiški vrh je bil že na t. i. štajerski strani. V času Kraljevine Jugoslavije se je to spremenilo, ko so jugoslovanske oblasti z oblikovanjem sreza Dravograd le-temu priključile tudi katastrsko občino Otiški Vrh.¹⁵

Za območje katastrske občine Otiški Vrh sta se tako potegovala dravograjski politični okraj in slovenjegraški politični okraj. Medtem ko je dravograjski politični okraj želel, da meja na tem delu ostane enaka kot za časa Kraljevine Jugoslavije, so v vodstvu slovenjegraškega političnega okraja želeli potek meje prilagoditi tistemu iz časa Avstro-Ogrske oziroma načrtovati mejo v skladu z nekdanjo deželno mejo. Da ne bi prihajalo do sporov med obema političnima okrajema, sta se 13. junija 1941 politična komisarja obeh okrajev dogovorila, da bo začasno upravo tega območja prevzel politični komisar v Dravogradu. Takšna ureditev naj bi ostala v veljavi do dokončne odločitve šefov obeh civilnih uprav. To območje so nadzorovali policijski organi iz obeh okrajev. Hkrati sta ga v medsebojnem sodelovanju upravljali obe izpostavi Gestapa, varnostne policije in varnostne službe v Dravogradu in Slovenj Gradcu. Za reševanje vseh morebitnih sporov, ki bi lahko nastali zaradi delovanja drugih služb na tem območju, sta bila pristojna oba politična komisarja, ki naj bi takšne spore reševala skupaj.¹⁶ Tako dogovorjeno stanje je nato ostalo do konca nemške okupacije.

Zaradi ohranjene mejne kontrole na mejah med novimi zasedenimi ozemlji in starimi okrožji so nemške oblasti uredile postopek migracij na zasedena ozemlja in z njih. Kot vzor je nemškemu okupatorju služila podobna ureditev, ki so jo nemške oblasti uvedle glede potovanj na območja tako imenovanega Generalnega gubernija (*Generallagouvernement*)

in z njega. To pa zaradi tega, ker je Generalni gubernij formalno veljal za tujino, podobno kot je bilo to v primeru zasedenih slovenskih območij. Nemški minister za notranje zadeve je tako na podlagi odredbe o omejitvi prometa med Nemškim rajhom in Generalnim gubernijem z dne 20. 7. 1940 v soglasju s šefoma civilnih uprav za zasedena območja Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske določil, da se z veljavnostjo od 1. maja 1941 naprej na slovenskih zasedenih območjih uveljavi podobna ureditev, kakršna je obstajala na območjih Generalnega gubernija.¹⁷ Najprej so na podlagi te odredbe omejili vstop in izstop z zasedenih območij Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske. Posameznik, ki je želel prestopiti mejo med Nemčijo in slovenskimi zasedenimi območji, je potreboval posebno potno dovoljenje oziroma prepustnico, imenovano »Durchlaßschein«. Takšna prepustnica mu je omogočala, da je lahko prečkal mejo. Takšne prepustnice so izdajali okrožni policijski uradi. Prepustnico je sicer izdal tisti okrožni policijski urad, v katerem je bilo stalno prebivališče prosilca prepustnice. Prepustnice so lahko izdali samo odličnim osebam, med katere pa niso spadali Judje. Preden je bila prepustnica izdana, je morala okrožna policijska oblast pridobiti tudi pozitivno mnenje Gestapa o prosilcu za prepustnico. Takšna mnenja so izdajale v posameznem okraju delujoče izpostave Gestapa. Vsak prosilec za prepustnico je moral za izdajo prepustnice predložiti osebni dokument.¹⁸ Nemški državljani so tako morali predložiti bodisi potni list bodisi otroško izkaznico, osebno izkaznico ali kakšen drug uradni dokument, na katerem je bila fotografija. Prebivalci nekdanjih avstrijskih območij Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske so morali predložiti potni list ali drug uradni dokument s sliko. Tuji državljani so prepustnico lahko pridobili na podlagi predložitve svojega potnega lista ali s po nemški zakonodaji veljavnim nadomestkom za potni list. Prepustnico so lahko dobile tudi osebe z zasedenih območij Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske, ki so se nahajale v starem delu

rajha in ki trenutno niso posedovale uradnega osebnega dokumenta s fotografijo.¹⁹ V takšnih primerih se jim je lahko izjemoma izdala prepustnica, če so predložili osebni dokument, izdan pred 1. 5. 1941 na izpostavi šefa civilne uprave, z namenom da bi prečkali mejo. Pri tem je bilo v prepustnici ustrezno označeno, na podlagi katerega osebnega dokumenta je bila izdana prepustnica. Če je bil prosilec za prepustnico brez ustreznih osebnih dokumentov za prečkanje meje in je lahko svojo identiteto in osebnost izkazal na drug ustrezen način, so mu lahko izjemoma izdali prepustnico. Takšen primer so potem zabeležili v prepustnici. Poleg tega je moral vsak prosilec za prepustnico pred izdajo prepustnice pridobiti dovoljenje šefa civilne uprave za zasedeno območje, na katerega je posameznik potoval.²⁰

Ob prošnji za izdajo prepustnic je bilo potrebno, da je prosilec predložil naslednje osebne podatke: ime in priimek, pri ženskah tudi deklinški priimek, poklic, državljanstvo, naslov, kraj in datum rojstva in datum vložitve vloge za prepustnico ter vzrok potovanja. Še posebej pri potovanjih iz gospodarskih vzrokov so prosilci morali navesti ustrezne vzroke (npr. ali gre pri potovanju za nakup vina v Mariboru pri tem ali onem podjetju in bo potovanje trajalo teden dni, ali pa si želi prosilec ogledati nepremičnino na določenem naslovu na primer v Mariboru zaradi morebitnega nakupa, itd.).²¹

Ne glede na vse morebitne odobritve izdaje prepustnice s strani pristojnih uradov slednja ni bila izdana brez soglasja šefa civilne uprave. Organi okrožnih policijskih uradov so bili dolžni tudi po uradni dolžnosti zavreči vloge za potovanja na zasedena območja ali z njih, če ta potovanja niso bila nujna. Prepustnice so bile obarvane sivozeleno in so bile podobne tistim, ki so jih uporabljali do tedaj že v potniškem prometu med starim rajhom, Alzacijo, Loreno in Luksemburgom. Na vsaki prepustnici so morali tudi označiti, na katero območje je potoval posameznik, pri tem pa so morali uporabljati trajna pisala, katerih barva

se ni izbrisala. Če se je prepustnica izdala za obe zasedeni območji Spodnje Štajerske in Koroške in Kranjske, so to na prepustnici ustrezno označili. Prepustnice so bile praviloma izdane za mesec dni. Kljub temu se je za ponavljajoča potovanja njihova veljavnost lahko podaljšala do tri mesece. Po izteku tega obdobja je bilo potrebno zaprositi za izdajo nove prepustnice. Izdaja prepustnice je bila prosta plačila upravne takse. Vse izdane prepustnice so morali pristojni organi zabeležiti v posebno evidenco, ki je vsebovala: številko prepustnice, ime, priimek, pri ženskah deklinski priimek, poklic, državljanstvo, naslov, vrsto osebnega dokumenta, s katerim je bila prepustnica pridobljena, obdobje časovne veljavnosti prepustnice z dnevom izstavitve, območje, za katero je veljala, vzrok prošnje za prepustnico in potrdilo o dovoljenju šefa civilne uprave in datum izdaje tega dovoljenja.²²

Omejitve niso veljale samo na potovanja na zasedena ozemlja ali z njih, ampak so omejili tudi prenašanje deviz v obe smeri. Prebivalci ozemlja nekdanje Kraljevine Jugoslavije in Grčije so morali pri potovanju v Nemčijo izpolniti tudi obrazec, kolikšno vsoto denarja v obliki domače valute (dinar in drahma) bodo vzeli s sabo. Na neenakopravnost med domačini in okupatorjevimi sodelavci kaže dejstvo, da so domačini za prenos domače valute potrebovali dovoljenje nemških oblasti, ki so izdajale prepustnice za potovanje. Po drugi strani so lahko nemški uradniki brez kakršnih koli zapletov pri potovanjih v ta zasedena območja vnašali poljubne količine dinarjev in drahem. Ti ukrepi so ostali v veljavi do 1. 6. 1941, ko so ukinili devizno mejo (»Devisengrenze«) med Nemčijo in zasedenimi slovenskimi območji.²³

Proti koncu leta 1941 so se začeli rahljati tudi pogoji za potovanja na zasedena ozemlja ali z njih. Dne 7. 11. 1941 je državni vodja SS in šef nemške policije na Ministrstvu za notranje zadeve izdal uredbo o ureditvi potniškega prometa z južno Koroško. V tej uredbi je bilo določeno, katera so bila tista slovenska območja, katerih prebivalci in

drugi potujoči so še potrebovali posebno prepustnico. Območje, za katero je bilo po tem datumu še potrebno imeti prepustnico, je bilo območje Kranjske, medtem ko sta bili Spodnja Štajerska in Mežiška dolina (politični komisariat v Dravogradu) s tem ukrepom območji za prost prehod ljudi in blaga. Policijska kontrola na meji je s to uredbo na jugovzhodu potekala po nekdanji meji med okrožjem (Gau) Koroška in med zasedenimi območji Koroške in Kranjske (brez političnega komisariata v Dravogradu), kakor tudi po meji med Zasedenimi območji Koroške in Kranjske in Spodnjo Štajersko. Temu preostanku Zasedenega območja Koroške in Kranjske, ki ga je obdajala državna in policijska meja, so sprva dali ime »Südkärnten«, Južna Koroška, a so ga že 17. 3. 1942 spremenili v »Oberkrain«, Gorenjska. Na potovanjih na Gorenjsko in z nje so posledično še vedno ostali v veljavi predpisi z dne 22. 4. 1941. pri teh predpisih se je spremenilo samo to, da so na prepustnice napisali »Oberkrain«.²⁴ Omejitve pri potovanjih na Gorenjsko in z nje so ostale v veljavi do 1. 11. 1942, ko so jih tudi za to območje skupaj z vsemi ostalimi omejitvami ukinili. Od takrat dalje za potovanja ni bilo več potrebno imeti nobenih prepustnic. S tem je bila ukinjena tudi policijska meja z Gorenjsko.²⁵

Z odpravo omejitev pri potovanjih od 1. 11. 1942 naprej pa vse do konca vojne nemški okupator ni spreminjal migracijskega režima pri potovanjih na zasedena slovenska območja oziroma z njih. Večji migracijski val je slovensko ozemlje doletel ob koncu druge svetovne vojne spomladi 1945. Takrat so se čez slovensko ozemlje pomikale nemške vojaške enote in enote njihovih zaveznikov z južnejših jugoslovanskih območij (enote srbskih in črnogorskih četnikov, enote vojske NDH, ustaške enote in enote ruskih Kozakov). Predvsem nemške zavezniške enote na območju Jugoslavije so se umikale skupaj s civilisti v strahu pred maščevanjem jugoslovanskih partizanskih enot, ki so ob pomoči ruske Rdeče armade od jeseni 1944 naprej osvajale južne predele Jugoslavije

(Srbijo, Makedonijo, Bosno, Kosovo, Črno goro). Na osvobojenih območjih so pripadniki Ozne in Knoja iskali morebitne sodelavce okupatorja in nasprotnike v jugoslovanski državljanski vojni. Slednji so pogosto končali v oznovskih zaporih in taboriščih ali pa so končali kot žrtve povojnih izvensodnih pobojev. Na Slovenskem so se umikajočim enotam in beguncem pridružile še enote slovenskega domobranstva oziroma Slovenske narodne vojske, ki so se skupaj s številnimi civilisti umaknili na Koroško (majhen del domobranskih enot se je umaknil v Italijo), da bi se izognili maščevanju slovenskih partizanskih enot oziroma enot Jugoslovanske armade. Kljub temu, da je Nemčija kapitulirala 8. oziroma 9. maja 1945, so spopadi med nemško vojsko in njihovimi zavezniki na eni strani in partizani na drugi strani trajali do 14. maja 1945. Naslednji dan, 15. maja 1945, je bila nato na pliberškem gradu ob prisotnosti jugoslovanskih in angleških vojaških častnikov podpisana še kapitulacija vojaških enot države NDH. S tem dejanjem so se končali vsi vojaški spopadi druge svetovne vojne na slovenskih in evropskih tleh. Kljub zagotovitvi angleških častnikov, da pripadniki jugoslovanskih kolaboracionističnih enot ne bodo vrnjeni v Jugoslavijo, se je v naslednjih tednih zgodilo ravno to. Jugoslovanskim oblastem so bili s Koroške vrnjeni pripadniki enot države NDH, ustaških enot in slovenskih domobranskih enot. Ti so postali žrtve izvensodnih pobojev, ki so jih zakrivile povojne jugoslovanske oblasti na slovenskih tleh, kot tudi v preostalih delih Jugoslavije.²⁶

Glede na navedeno lahko sklenemo, da so v času druge svetovne vojne prebivalci dežel bežali pred okupatorskimi vojaškimi enotami oziroma pred enotami sil osi ali pa so jih nato izganjale iz domovine okupatorjeve civilne oblasti. Po drugi strani je množično preseljevanje ljudi oziroma množičen val beguncev povzročila tudi zavezniška stran, predvsem imamo tu v mislih sovjetsko Rdečo armado in partizanske vojaške enote na območju

Jugoslavije, pred katerimi se je v strahu za svoje življenje ob koncu vojne umaknilo precej kolaboracionističnega vojaštva s civilnim prebivalstvom. In ta strah za življenje je bil, glede na dogajanje med vojno in po njej, zelo upravičen.

VIRI

- Arhiv Republike Slovenije (ARS), Občina Guštanj 1941–1945, SI AS 1692, t.e. 1, Der Politische Kommissar in Windischgraz, Niederschrift, Windischgraz, 13. 6. 1941.
- Bundearchiv Berlin (BArch), R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, Eingliederung von 4 bisher jugoslawischen Gemeinden in das Reichsgebiet, Berlin 18. 6. 1941.
- BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, Paßtechnische Regelung des Verkehrs zwischen dem Altreich und den besetzten ehemals österreichischen Gebieten Untersteiermark, Kärntens und Krains, Berlin 22. 4. 1941.
- BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, Runderlasse des Reichswirtschaftsministers, Nr. 39/41, Mitnahme von Zahlungsmitteln im Reiseverkehr, Berlin 5. Mai 1941; Runderlasse des Reichswirtschaftsministers, Berlin 18. 6. 1941, Aufhebung von devisenrechtlichen Beschränkungen und Verboten im Verkehr mit der Untersteiermark und den besetzten Gebieten Kärntens und Krains.
- BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, Paßtechnische Regelung des Verkehrs mit Südkärnten, 7. 11. 1941; Paßtechnische Regelung des Verkehrs mit Oberkrain, 17. 3. 1942.
- BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, Paßtechnische Regelung des Verkehrs mit Oberkrain, 17. 10. 1942.
- Kärntner Landesarchiv (KLA), Verordnungs, Veldes am 1. August 1941, Stück 19, Verordnung vom 25. Juli 1941 über die Verwaltungsgliederung in den besetzten Gebieten, str. 197, 198; Verordnungs, Klagenfurt am 14. Jänner, 1942, Stück 1, Verordnung vom 9. Jänner 1942 über die Verwaltung in Unterdrauburg und im Mießtal, str. 2;
- Österreichische Nationalbibliothek (OeNB), Verordnungs- und Amtsblatt – Untersteiermark, Marburg, 20. Juni 1941, Nr. 25, Verordnung über Gebietliche Gliederung in der Untersteiermark in Land und Stadtkreise, str. 196–199.

LITERATURA

- Ferenc Tone, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945 (Maribor, 1968).
- Ferenc Tone, Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941–1945 (Maribor, 1980).
- Žolnir Bogdan, Pavlin Mile, Protifašistični odpor, Koroška od začetka vstaje do konca leta 1943 (Celovec- Ljubljana, 1994).
- Skitek Vinko, Delovanje nacističnega režima med drugo svetovno vojno na Slovenskem Koroškem (diplomsko delo) (Ravne na Koroškem, 2009).
- Walzl August, »Als erster Gau...«. Entwicklungen und Strukturen des Nationalsozialismus in Kärnten (Klagenfurt, 1992).
- Williams Maurice, Gau, Volk und Reich (Klagenfurt, 2005).

1. Tone Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*, Maribor, 1968, str. 138 (dalje: Ferenc, *Nacistična*)
2. Tone Ferenc, *Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941–1945* (Maribor, 1980), Erlass des Führers über die Verwaltung in den besetzten ehemals österreichischen Gebieten Kärntens und der Krain, vom 14. April 1941, str. 47, 48 (dalje: Ferenc, *Quellen*).
3. Bogdan Žolnir, Mile Pavlin, *Protifašistični odpor, Koroška od začetka vstaje do konca leta 1943*, Celovec- Ljubljana, 1994 (dalje: Žolnir, Pavlin, *Protifašistični*), str. 18–20.
4. Vinko Skitek, *Delovanje nacističnega režima med drugo svetovno vojno na Slovenskem Koroškem*, Maribor 2009 (dalje: Skitek, *Delovanje*), str. 9,10.
5. Prav tam, str.16.
6. Maurice Williams, *Gau, Volk und Reich*, Klagenfurt, Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 2005 (dalje: Williams,- Gau), str. 129.
7. Ferenc, *Nacistična*, str. 15.
8. Prav tam, str. 145, 146.
9. BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, Eingliederung von 4 bisher jugoslawischen Gemeinden in das Reichsgebiet, Berlin 18. 6. 1941.
10. Ferenc, *Nacistična*, str. 145.
11. Prav tam, str. 146, 147.
12. OeNB, *Verordnungs- und Amtsblatt – Untersteiermark*, Marburg, 20. Juni 1941, Nr. 25, *Verordnung über Gebietliche Gliederung in der Untersteiermark in Land und Stadtkreise*, str. 196–199.
13. KLA, *Verordnungs, Veldes am 1. August, 1941, Stück 19, Verordnung vom 25. Juli 1941 über die Verwaltungsgliederung in den besetzten Gebieten*, str. 197, 198; *Verordnungs, Klagenfurt am 14. Jänner, 1942, Stück 1, Verordnung vom 9. Jänner 1942 über die Verwaltung in Unterdrauburg und im Mießtal*, str. 2; August Walzl, »Als erster Gau...«. *Entwicklungen und Strukturen des Nationalsozialismus in Kärnten* (Klagenfurt, 1992), str. 257 (dalje: Walzl, »Als erster Gau...«).
14. Ferenc, *Nacistična*, str. 140.
15. ARS, *Občina Guštanj 1941–1945*, SI AS 1692, t.e. 1, *Der Politische Kommissar in Windischgraz*, Niederschrift, Windischgraz, 13. 6. 1941.
16. ARS, *Občina Guštanj 1941–1945*, SI AS 1692, t.e. 1, *Der Politische Kommissar in Windischgraz*, Niederschrift, Windischgraz, 13. 6. 1941.
17. BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, *Paßtechnische Regelung des Verkehrs zwischen dem Altreich und den besetzten ehemals österreichischen Gebieten Untersteiermark, Kärntens und Krains*, Berlin 22. 4. 1941.
18. Prav tam.
19. BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, *Paßtechnische Regelung des Verkehrs zwischen dem Altreich und den besetzten ehemals österreichischen Gebieten Untersteiermark, Kärntens und Krains*, Berlin 22. 4. 1941.
20. Prav tam.
21. Prav tam.
22. BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, *Paßtechnische Regelung des Verkehrs zwischen dem Altreich und den besetzten ehemals österreichischen Gebieten Untersteiermark, Kärntens und Krains*, Berlin 22. 4. 1941.
23. BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, *Runderlasse des Reichswirtschaftsministers, Nr. 39/41, Mitnahme von Zahlungsmitteln im Reiseverkehr*, Berlin 5. Mai 1941; *Runderlasse des Reichswirtschaftsministers*, Berlin 18. 6. 1941, *Aufhebung von devisenrechtlichen Beschränkungen und Verboten im Verkehr mit der Untersteiermark und den besetzten Gebieten Kärntens und Krains*.
24. BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, *Paßtechnische Regelung des Verkehrs mit Südkärnten*, 7. 11. 1941; *Paßtechnische Regelung des Verkehrs mit Oberkrain*, 17. 3. 1942.
25. BArch, R2301 Rechnunghof des Deutschen Reiches, R2301/1969, *Paßtechnische Regelung des Verkehrs mit Oberkrain*, 17. 10. 1942.
26. Skitek, *Delovanje*, str. 160–164.